

Анастасія Сокирко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ДОЛЯ МИТЦЯ: БЕРНАРД КРАТКО МІЖ МИСТЕЦТВОМ І ПОЛІТИКОЮ

Anastasiia Sokyрко

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

THE FATE OF THE ARTIST: BERNARD KRATKO BETWEEN ART AND POLITICS

The article deals with the Soviet sculptor and teacher of Jewish origin Bernard Kratko (Aron-ber Shimon Kratka) (1884-1960). He was born and raised in the Jewish quarter of Warsaw - Murano. As an artist he was formed in Poland. While studying at the Warsaw High School of Fine Arts in the class of Prof. K. Dunikovsky, B. Kratko participated in local exhibitions. He created a series of illustrations for works by I. Peretz. During the First World War B. Kratko moved to Petrograd. Since 1920, he lived in Kyiv and worked as professor at Ukrainian Academy of Arts. From 1922 to 1925 he headed Kharkiv Art College, then returned to Kyiv and became head of the department of sculpture and a member of the Association of Revolutionary Art of Ukraine. In 1937 he was arrested on charges of having links with "enemy of the people" artist M. Boychuk and exiled to Chardzhou (Turkmenistan). After World War II he worked in Kyiv and Stalino (now Donetsk).

Top works by B. Kratko: "Smile" (1913), the composition "Refugees" (1916); bust of Taras Shevchenko (1920), Karl Marx (1920), H. Skovoroda (1923), "Red Army Soldier" (1924), "Worker's Head" (1929); portraits of M. Zankovetska (1928), P. Volokydin (1934), the artist M. Boychuk (1934) and F. Krychevskiy (1935), violinist P. Stolyarevskiy P. (1936); composition "Miners" (1946). Most of the Bernard Kratko's works are lost, but some of them are kept in the National Art Museum of Ukraine (Kyiv).

This article is based on materials, which have not been published before from personal fund of the sculptor from the Central State Museum Archive of Literature and Arts of Ukraine.

Key words: sculpture, art, Soviet art, Bernard Kratko.

Після Першої світової війни на фоні, величезних потрясінь, пов'язаних із революційними подіями, зміною політичної карти Європи творча сфера переживає період піднесення, відбувається пошук нових напрямків розвитку мистецтва. Для літератури, театру, кіно, музики, живопису, скульптури відкриваються нові перспективи. Світові тенденції в мистецькому житті знайшли відображення і на українських землях, які опинилися у складі радянської держави. 1920-ті роки стали часом пошуків нового мистецтва в Українській Соціалістичній Радянській Республіці. До творення пролетарської культури в радянській Україні долучалися митці різних творчих напрямків. Одним із активних сучасників творення нового мистецтва став Бернад Кратко.

Бернард (Арон-бер Шимон) Михайлович Кратко (Кратка) – український, польський та єврейський скульптор. Народився в єврейській сім'ї у Варшаві. Саме в цьому місті він отримав вищу художню освіту, розпочав свій мистецький шлях, познайомився з багатьма відомими діячами польської та єврейської культури. У Польщі Бернард сформувався як художник і скульптор. В Україні став професором Київського художнього інституту та одним із засновників Асоціації Революційних Митців України.

Біографія скульптора не знайшла широкого висвітлення в науковій літературі. Лише одна біографічна книжка побачила світ, і та у далекому 1933 році, через що вона не могла дати повної біографії митця, адже була написана ще за його життя¹. Більшість енциклопедичних статей, які складають основну бібліографію з життя та творчості митця^{2,1}, ґрунтується саме на цьому

¹ Холостенко, С. (1933). *Бернард Кратко*. Харків, 12.

² Кратко, Б.М. (1973). *Словник художників України, Головна редакція Української Радянської Енциклопедії*. Київ, 119.

радянському виданні авторства мистецтвознавця та маляра Євгена Холостенка. Автор праці, уродженець польського міста Лодзь, був колегою Бернарда в Асоціації Революційних Митців України та Київському художньому інституті.

Запропонована стаття розкриває маловідомі факти з життєвого та творчого шляху митця і спирається на спогади Бернарда Михайловича, написані в 1956 році на прохання українського поета Максима Рильського. Матеріали із Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтв України фонду 330, присвяченого Бернарду Кратку та його дружині Жозефіні Діндо, містять 242 одиниці зберігання, серед яких листи, офіційні та особисті документи, мемуари, фотографії робіт митців. При написанні розвідки використовувались матеріали справи 193 «Воспоминания о Б. М. Кратко» М. Малахіна, М. Мільбергера, Я. Рубінштейна; справи 13 «Листи Б. Кратка до Ж. Діндо», справи 143 «Характеристики Б. Кратка, видані з місць його роботи»; справи 1 «Спогади Бернарда Кратка»; справи 4 «Лист Б. Кратка М. Хрушову» та інші дозволяють уточнити біографічні відомості з життя та діяльності Ш. Кратки. Написання біографії скульптора залишається актуальним, як для українського, так і для польського мистецтвознавства.

Бернард Кратко народився 17 січня 1884 року у Варшаві. Скоріше за все, батьки були корінними жителями міста, оскільки багато родичів мешкали в районі сучасних вулиць Твардой та Железна у відомому єврейському кварталі Муранові польської столиці². Бернард був сьомою дитиною в сім'ї, в якій виховували десять дітей. Батько суворо дотримувався заповідей талмуду, займався посередництвом при купівлі чи продажі борошна, інколи працював при пекарнях³, вмів читати не тільки польською, а й німецькою мовами. Матір виховувала дітей, залишалася не грамотною, проте Б. Кратко вважав її розумнішою за батька та чутливішою⁴. Ніхто з братів та сестер не відвідував світські школи, всі навчалися у релігійних навчальних закладах хедерах. Але, не дивлячись на це, вдома читали польські та російські книжки, чому сприяла широка мережа бібліотек у тогочасній Варшаві⁵.

Звісно, заробітку батька не вистачало для утримання багатодітної сім'ї, тому братам доводилося підпрацювати продавцями в магазинах, а сестрам – швачками. Б. Кратко згадував, що ситно поїсти виходило лише на святах⁶. Часто доводилося переїжджати з квартири на квартиру через неспроможність сплачувати оренду.

У віці трьох років Бернарда віддали до хедера, де він вивчав п'ятикнижжя (тору) староеврейською мовою. Хоча навчання йому й подобалося, але особливих успіхів досягнути на освітній ниві не вдалося⁷. Натомість із дитинства він захоплювався малюванням: рисував на стінах, у книжках, вирізав на лавицях коней, пожежників, військових та все, що спостерігав на вулиці. Бувало, прогулював школу і йшов на цілий день на Віслу, дивився на баржі, пароплави та захід сонця⁸.

Наприкінці XIX ст. родина Бернарда переїхала в село Шельце, що під Варшавою. У цьому селі знаходилася фабрика із виготовлення мережив. Хлопця дуже захопила технологія їх виготовлення, і незабаром він почав працювати на фабриці. Батько не заперечував, адже усвідомлював, що із сина не вийде талмудиста, до того ж він став приносити додому певний заробіток⁹. Проте незабаром родина знову повернулася до міста.

У 12 років Бернард почав працювати учнем у літографії, і за рекомендацією її власника він вступив у вечірню рисувальну школу при промисловому музеї. Близькими його серцю стали креслення, ліпка, малювання. Талановитого учня швидко перевели до останнього фігурного класу, де він змальовував гіпсові класичні фігури. Але більше всього юнакові подобалося зображати навколишнє життя, виліплювати з пластиліну фігурки. Його першими скульптурними групами були «Матір, що годує дитину» та «Смерть батька та скорбота родини»¹⁰. За самостійні роботи Б. Кратко

¹ Кратко, Б.М. (1980). Українська радянська енциклопедія: [в 12-ти т.]. Т. 5. Київ, 485–486.

² Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 1.

³ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 2.

⁴ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 2.

⁵ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 2.

⁶ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 2.

⁷ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 3.

⁸ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 3.

⁹ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 4.

¹⁰ Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ф. 330, оп. 3, снр. 1, арк. 4.

отримав премію та про нього написали замітку у місцевій газеті. Такі досягнення нарешті переконали батька у правильності обраного сином шляху.

Знайшлися люди, які допомагали молодому скульптору. Серед таких, очевидно, був медик, журналіст та викладач Генрік Нусбаум, адже Б. Кратко згадує в своїх споминах лише прізвище, не вказуючи, кого саме із видатної родини він мав на увазі. У 17 років Бернард вступив до Варшавського художнього інституту (Академія красних мистецтв), керівником якого був художник Казимир Стабровський. Оскільки окремого скульптурного факультету в інституті на той час не існувало, Б. Кратко вступив на факультет живопису, який у ті роки очолював професор Конрад Кжижановський. Однак виявилось, що Бернард абсолютно не готовий до роботи із натурою, адже він вчився малювати із гіпсових фігур. Інші студенти спеціально йшли вчитися до К. Кжижановського як до майстра живопису. Бернард же зовсім не розбирався у течіях і нічого не знав про боротьбу молодих митців проти класичних методів навчання, які насаджувала столична Петербурзька Академія мистецтв. Проте учень не довго сумував через своє невміння, і на одній із місячних ескізних виставок отримав грошову премію за роботу «Арештовані» та змогу навчатися безкоштовно. На наступній виставці за ескіз «Старий та юнак оглядають книжку при світлі свічки» він отримав премію у розмірі 25 рублів¹.

У цей час з-за кордону приїхав молодий професор Ксаверн Дуніковський, який очолив новий скульптурний факультет. Наступних 4 роки Б. Кратко навчався саме під його керівництвом, вони потоваришували.

За роки навчання в родині Б. Кратка відбулись суттєві зміни. Після поразки Росії у війні з Японією розпочалась економічна криза. Сильно виріс рівень безробіття, у тому числі і в Польщі. Старшим братам довелося емігрувати до США. Старша сестра, яка була головною майстринею, померла, а молодші повиходили заміж. Б. Кратко навчався і не мав змоги допомагати родині, тому жили вони переважно за рахунок того, що пересилали родичі зі Сполучених Штатів². Важке матеріальне становище підштовхувало молодого митця до підтримки радикальних ідей зміни державного ладу в Росії.

В інституті, в якому навчався Бернард, вирував революційний рух, видавався підпільний революційний журнал, відбувались вечори, на яких читали лекції по марксизму. Вуличні демонстрації спочатку охопили передмістя, а потім поширились і на саму Варшаву. Популярністю користувалися політичні партії Польська соціалістична партія та Бунд («Загальний єврейський робітничий союз у Литві, Польщі і Росії»). З часом виділилась окрема робітнича партія «Пролетарят», до якої вступила молодша сестра Бернарда і втягнула його із собою. Він офіційно не входив до складу партії, проте числився в бойовій частині, яка у поїздках супроводжувала агітаторів та протистояла поліції. Під час однієї з таких поїздок сестру було арештовано.

В 1906 році Бернард закінчив навчання. Інститут виділив йому гроші на поїздку за кордон для ознайомлення із музейними колекціями. Скульптора цікавило єгипетське мистецтво. Перш за все він відвідав Бременський музей, тоді побував в Італії, і в кінці – прибув до Олександрії в Єгипті, який залишався англійською колонією. На Бернарда справив враження олександрійський порт, каїрський музей та піраміди³. В Єгипті пробув він 4 місяці. Потім відвідав Єрусалим, побачив єврейські поселення, тяжку працю місцевого населення в складних природних умовах. На Землі Обітованій Б. Кратко захворів малярією, яка нагадувала про себе все його життя. Після цієї подорожі він мешкав у Берліні, де за сприяння художника Германа Штрука влаштувався помічником скульптора Ігнатіуса Ташнера⁴, познайомився із відомим німецьким художником-імпресіоністом Максом Ліbermanом. Через пів року Бернард повернувся до Варшави. В цей час його сестру випустили із в'язниці, і вона до Парижа.

У Варшаві Бернард потоваришував із Станіславом Пшибишевським, письменником та драматургом, одним із головних представників епохи «Молодої Польщі», та Мікалоюсом Чюрльонісом, відомим литовським художником та композитором, засновником професійної литовської музики⁵. Загалом цей період став дуже плідним для нього на знайомства. Серед кола спілкування Б. Кратка були Марк Шагал, Натан Альтман, Ісак Бродський, Давид Маневич, Мане

¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 6.

² Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 7.

³ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 9.

⁴ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 10.

⁵ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 1, спр. 193, арк. 2.

Кац, Жак Ліпшиц, Ян Станіславський, Станіслав Жуковський¹. Б. Кратко став працювати у літографії, де займався ілюстрацією книжок для видавництва. Потім перейшов до єврейських видань, ілюстрував твори Переца Рейзіна². Саме Перец опікувався долею молодого майстра. Невдовзі Б. Кратко отримав змогу працювати за своєю спеціальністю – художником-скульптором на заводі художньої промисловості у Варшаві. В 1913 році він виконав декоративну скульптуру для Варшави – фонтан «Чотири пори року»³. Початок Першої світової війни застав його під час творчого відрядження у польському місті Лодзь. У Варшаві завод, на якому він працював, перейшов на виконання завдань оборонної промисловості. Батько помер ще в 1913 році, тому Б. Кратко вирішив відправити стареньку матір і сестру, яка лишилась з ними, в Америку. Сестри, які проживали у Франції, так само переїхали до Сполучених Штатів, і таким чином уся родина, окрім Бернарда, опинилась за океаном.

У 1915 році Б. Кратко вирішив евакуюватись до Петрограда. Тут він влаштувався на художню фабрику. В цей період він створив свою відому композицію «Біженці», за яку отримав I премію Товариства заохочення мистецтв⁴. Скульптор обзавівся знайомствами у мистецькому колі столиці. У 1916 році брав участь у військовій виставці Петербурзької Академії мистецтв зі згаданою скульптурною композицією та шістьма бронзовими погруддями. В цей час до Б. Кратка прийшла слава.

У березні 1917 року було скинуто царську владу в Росії. В цей період скульптор виготовляв плакати, прапори та транспаранти для робітників та солдатів. Робітники фабрики, на якій працював Б. Кратко, висунули його в Раду робітничих депутатів Выборзького району⁵. Він симпатизував більшовикам, проте в партію не поспішав вступати.

У Петрограді утворився Союз художників, на зборах його члени обговорювали перспективи формування нового мистецтва. Серед його членів були В. Маяковський, Я. Бродський, скульптор Михайло (Мойсей) Блох, якого Б. Кратко викривав як недобросовісного більшовика, однак він мав значний вплив серед безпартійних колег.

У 1918 році в Петрограді сформували групу митців для відправлення в Україну щоб на місці творити нове радянське мистецтво. У Києві Бернард працював у позашкільному секторі освітнього відомства⁶. Він організував виробничі учбові майстерні по виробництву агітплакатів, і як згодом стверджував, дав можливість художній молоді розвиватись поза Академію мистецтв⁷, яка була відкрита у Києві ще Центральною Радою. Б. Кратко став одним із тих, хто заклав основи радянської художньої школи. Продовжуючи займатися не тільки організаційною роботою, а й творчою діяльністю, у 1919 році він створив для Києва погруддя Т. Г. Шевченка, яке, проте, було знищено денікінцями, та скульптурне зображення голови червоноармієця.

У травні 1920 року під час наступу польських та українських військ на Київ, Б. Кратко евакуювався до Харкова, де працював у відділі образотворчого мистецтва при Народному комісаріаті освіти УСРР. У тогочасній столиці радянської України він організував виробничу школу. Саме Б. Кратко спроектував перший прижиттєвий пам'ятник В. Леніну, який було встановлено у Харкові. Відкривав цей пам'ятник голова Всеукраїнського революційного комітету Д. Мануїльський у 1920 році, що знайшло відображення на кіноплівці. Цього ж року скульптор виконав погруддя Карла Маркса.

Під час одного з відряджень у Петрограді Бернард зустрів Я. Бродського, який попросив дізнатись у Москві у Надзвичайній комісії про долю М. Блоха. Б. Кратко виконав це прохання, проте викликав підозру до себе, адже його почали пов'язувати із скульптором, якого було розстріляно 1920 року через підозру в шпигунстві на користь Польщі.

Однак згодом довіра влади повернулась і в 1922 році Б. Кратка призначили директором Харківського художнього технікуму⁸. На цій посаді він працюватиме до 1925 року, коли відомого

¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 1, спр. 193, арк. 4.

² Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 11.

³ Кратко, Б.М. (1973). *Словник художників України, Головна редакція Української Радянської Енциклопедії*. Київ, 119.

⁴ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 13.

⁵ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 1, спр. 193, арк. 2.

⁶ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 16.

⁷ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 18.

⁸ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 20.

скульптора перевели на роботу до Київського художнього інституту, створеного у 1924 році в результаті реорганізації Української академії мистецтв. На момент переїзду скульптора до Києва, ректором інституту був мистецтвознавець Іван Врона. На думку Кратки, саме через те, що І. Врона не художник, а теоретик, в інституті панувала атмосфера хаосу, протистояння різних течій та професорів. Проте Б. Кратко зумів організувати роботу на факультеті скульптури, який і очолив у 1925 році¹. До того ж, розроблена ним навчальна програма по скульптурі була прийнята Москвою для всіх художніх шкіл СРСР. З 1925 року Б. Кратко став членом мистецького об'єднання «Асоціація Революційних Митців України», числився в ініціативній групі та заступником Голови Центрального бюро організації². АРМУ мала офіційний статус, адже її було зареєстровано в Центральній Міжвідомчій Комісії в справах спілок та товариств при Народному комісаріаті внутрішніх справ УСРР³. Асоціація мала на меті творення нового мистецтва, яке б відповідало ідеології радянської держави. Ядром організації стали бойчукісти – представники школи Михайла Бойчука, який вже мав за плечима неабиякий мистецький досвід і авторитет серед художників УСРР.

Достатньо плідними виявилися 1920-ті роки у творчій діяльності Б. Кратка, який виконав наступні твори: портрет революціонера Ф. Кона (1921 р.), погруддя Г. Сковороди (1923 р.), «Червоноармієць» (1924 р.), портрети робітника-арсенальця А. Іванова (1927 р.),⁴ актриси М. Заньковецької (1928 р.).

У 1930-х роках інститут, у якому працював Б. Кратко, зазнав кількох реорганізацій. Так, у 1933 році інститут було перейменовано на Всеукраїнський художній інститут, а з кінця 1930-х років – Київський державний художній інститут. Внаслідок перетворень творчий пріоритет було надано станковим формам. У зв'язку з новою кадровою політикою, ідеологічним наступом в інституті змінювався педагогічний склад, проведено чистку серед студентів. Б. Кратко на рік зайняв посаду ректора, проте по завершенню реформування інституту повернувся до керівництва скульптурним факультетом. В цей період він взяв участь у всесоюзному конкурсі на пам'ятник Т. Г. Шевченку в столиці УСРР та на його могилі у Каневі⁵.

Суспільно-політичні процеси, які відбувалися в 1930-х роках, позначилися на особистому житті скульптора. Б. Кратко був одружений двічі. Відомості про це є лише в спогадах друзів митця – А. Малахіна, М. Мільбергера та Я. Рубінштейна⁶. Першою його дружиною була акторка єврейського театру, сестра дружини Дуніковського Сари Ліпшиц – Кагановська⁷. Від цього шлюбу народилась дитина, проте вона померла в малому віці. Друга дружина – Юзефе (Жозефіна) Діндо – відомий радянський скульптор, з якою Б. Кратко прожив орієнтовно від початку 1920-х років до самої її смерті в 1953 році і розлучався лише на час її арешту.

У 1937 році в умовах розгортання масових репресій було арештовано багатьох викладачів художнього інституту. Б. Кратко згадував М. Бойчука та І. Падалку серед арештованих професорів. В цей час скульптор займав посаду секретаря партійного комітету і його самого звинувачували у підтримці очільника «бойчукістів», групи художників зі складу АРМУ та студентів і професорів інституту. Бернард добре ставився до Михайла Бойчука та поважав його як майстра, проте відкидав близький зв'язок, хоча й рахувався у списках АРМУ як один із її організаторів. Б. Кратка виключили з партії та заарештували⁸. Через деякий час було арештовано його дружину. Її заслали до Караганди. Б. Кратко кілька разів звертався до судових органів із клопотанням про звільнення дружини, апелюючи до того, що вона лише рахувалася членом організації АРМУ. Крім того, під час допитів жінка зазнала катувань зі сторони слідчого, після чого довго не могла одужати⁹. Перед початком німецько-радянської війни її все ж реабілітували і вона повернулася у столицю УРСР. Натомість у 1938 році Б. Кратка було вислано до Туркменії в Чарджоу. Увесь час у листах він вмовляв дружину переїхати до Ашхабада, описував як добре в Туркменії і як він не хоче повертатись

¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 20.

² Центральний державний архів вищих органів влади України, ф. 166, оп. 6, спр. 594, арк. 42.

³ Центральний державний архів вищих органів влади України, ф. 166, оп. 5, спр. 417, арк. 2.

⁴ Павлов, В. (1983). *Українське радянське мистецтво 1920 – 1930-х років*. Київ: Мистецтво, 52.

⁵ Павлов, В. (1983). *Українське радянське мистецтво 1920 – 1930-х років*. Київ: Мистецтво, 52.

⁶ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 1, спр. 193, арк. 1.

⁷ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 1, спр. 193, арк. 4 – 5.

⁸ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 8, арк. 1.

⁹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 2, спр. 13, арк. 3.

в Україну, особливо в Київ¹. Однак Жозефіна Діндо після початку війни під час бомбардування була поранена, в результаті чого не змогла евакуюватись і лишилась у Києві.

У роки війни Бернард організував при відділі мистецтв в Чарджоу студію для молоді, де викладав основи малюнку та живопису. Потім його запросили в Ашхабад для оформлення місцевого музею. З метою спостереження за життям місцевих робітників Б. Кратко переселився у колгосп імені Халтуріна, де написав кілька картин з життя колгоспників, влаштував виставку, з якої в нього придбали 4 картини. Повернувшись у місце свого заслання, Б. Кратко організував фабрику з виробництва гіпсу та дрібних скульптур для масового споживання.

Після завершення війни, в 1945 році скульптору було дозволено повернутися до Києва. Проте на викладацькій роботі в інституті його не поновили. Не будучи членом комуністичної патрії він зміг працювати лише у виробничій майстерні інституту, де виготовив статую В. Леніна, яка була встановлена при партійній школі. В 1946 Б. Кратко працював при київському міському архітекторі О. Власові². Разом із ним працювали його дружина та учень Павло Гевеке. Б. Кратко в цей час оформлював урядові та житлові будівлі, в скульптурному цеху виконав два пам'ятники В. Леніну для Чернігова та Білої Церкви³. Після того, як М. Хрущов став секретарем ЦК ВКП(б), О. Власова було переведено до Москви, і Бернард залишив роботу у майстерні. У Б. Кратка з'явилася можливість залишити Київ. Ще з 1920-х років він хотів працювати на Донбасі. В 1927 році він безкоштовно виконав скульптури для палацу культури в Щербинівці. Крім того організував два художніх робітничі факультети в Сталіно (Донецьк) та Ворошиловграді (Луганськ), завдяки чому Київський художній інститут отримав підготовлені кадри з цього регіону⁴. У 1948 році Б. Кратко з П. Гевекою переїхали до Сталіно. У післявоєнні роки Б. Кратко створив «Портрет скрипаля П. Столярського», «Шахтарі» (1946 р.), пам'ятники Я. Свердлову в місті Єнакієвому (1951 р.), В. Леніну на шахті Челюскінців (1953 р.).

В 1953 році не стало Жозефіни Діндо. Б. Кратко тяжко переживав цю втрату, довго хворів і врешті переїхав у Москву до свого племінника Якова Рубінштейна⁵, де й мешкав кілька років. Останній рік життя прожив у Києві. Помер скульптор 1 серпня 1960 року. Поховано Б. Кратка поруч із дружиною Жозефіною Діндо на столичному Лук'янівському кладовищі.

Таким чином, життєвий шлях скульптора Бернарда Кратка дозволяє прослідкувати взаємозв'язок політики і творчого процесу. Єврей, який народився у Варшаві, здобув славу українського радянського митця. Однак, попри визнання та високі посади, потрапив під маховик політичних репресій. Мистецькі пошуки скульптора в результаті призвели до визнання єдиного метода соціалістичного реалізму, але й відданість комуністичній ідеології не врятували його від заслання та забуття радянськими мистецтвознавцями. Б. Кратко у своїй творчості поєднав характерні риси європейського, польського та українського мистецтва. Творчий доробок митця складається із великої кількості скульптур, пам'ятників та барельєфів, частину з яких і сьогодні можна побачити в українських містах. Не дивлячись на політичну заангажованість, Б. Кратко, як справжній митець, незалежно від обставин, усе своє життя був відданий мистецтву.

References:

1. Holostenko, Y. (1933). *Bernard Kratko* [Bernard Kratko]. Kharkiv, 12. [in Ukrainian].
2. Kratko, B.M. (1973). *Slovník khudozhnykiv Ukrainy* [Vocabulary of Ukrainian painters]. Kyiv: Golovna redaktsiia Ukrainkoï Radianskoï Entsiklopedii, 119. [in Ukrainian].
3. Kratko, B.M. (1980). *Ukrainska radianska entsiklopediia: v 12-ty tomah* [Ukrainian Soviet Encyclopedia of 12 volumes]. Vol. 5, 485 – 486. [in Ukrainian].
4. Pavlov, V. (1983). *Ukrainske radianske mystetstvo 1920-h – 1930-h rokiv* [Ukrainian Soviet art of 1920 – 1930]. Kyiv: Mystetstvo, 52. [in Ukrainian].
5. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 3, spr. 1. [in Ukrainian].
6. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 1, spr. 193. [in Ukrainian].

¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 2, спр. 7, арк. 5, 13, 17, 25.

² Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 23.

³ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 1, спр. 191, арк. 2.

⁴ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 3, спр. 1, арк. 23.

⁵ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 330, оп. 2, спр. 4, арк. 3.

7. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyh organiv vlady Ukrainy* [Central State Archive of higher authorities of Ukraine], f. 166, op. 6, spr. 594. [in Ukrainian].
8. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyh organiv vlady Ukrainy* [Central State Archive of higher authorities of Ukraine], f. 166, op. 5, spr. 417. [in Ukrainian].
9. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op.31, spr. 8. [in Ukrainian].
10. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 2, spr. 13. [in Ukrainian].
11. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 2, spr. 7. [in Ukrainian].
12. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 1, spr. 191. [in Ukrainian].
13. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 3, spr. 1. [in Ukrainian].
14. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv-musej literatury i mystetstva Ukrainy* [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], f. 330, op. 2, spr. 4. [in Ukrainian].